

DEMOKRATSKO DRUŠTVO, RELIGIJSKI PLURALIZAM I ODGOJ U VJERI

ANTE KUSIĆ

Dubrovačka 45/VI, 58000 Split

Stručni članak
Primljeno 10/94.
UDK 289
29
316:2]:28/29

Sažetak

Pisac obrazlaže činjenicu "skretanja prema novim mišljenjima" i pojavu "duhovnog zaokreta prema demokraciji i pluralizmu". Za načelnu mogućnost funkcioniranja jednoga i drugog nužno je prihvaćanje "naravnog prava". Zatim se prelazi na pojavu "novih religija Europe" i Zapada. Radi se o novim "vjerskim zajednicama i posebnim grupama u naše vrijeme". Vjerske zajednice imaju veći broj pripadnika, kao npr. adventisti i duhovsko-karizmatički pokret. Posebne grupe su manjeg opsega! To su: kršćanska znanost, mormoni, Jehovini svjedoci. - Zatim se govori o novim vjerskim zajednicama, koje potječu iz izvora, koji su donekle drugačiji od tih spomenutih. To su: antropozofija, spiritizam, transcendentalna meditacija (skraćeno: TM), Hare-Krišna pokret, Satanizam, New Age pokret. Na kraju se kao preporuka za "Odgoj u vjeri - i unatoč svemu" obrađuje misao: Danas, u prihvaćanju vjere, odlučuje susret s nekim religioznim čovjekom, tj. s doživljenom vjerom, daleko više od svakog govorenja za obranu vjere. Evandeoski doista prožeta ličnost jest "radioaktivna", ona "zrači" dobrotu, ljubav i plemenitost. Baš to je potrebno suvremenom čovjeku, posebno mladima - jer u mnogočemu nemaju svoga "mjesta pod suncem".

SKRETANJE PREMA "NOVIM MIŠLJENJIMA"

Jedna od posebno uočljivih socioloških pojava u suvremenom društvu jest bunt mladih protiv naslijeđenih vrednota u kontekstu različitih pogleda na svijet i život, na etiku, na kulturu i civilizaciju, na stavove "starijih" u pitanjima ponegdje potrebnog ograničavanja "slobode" te prihvaćanja obaveze obzirnosti i odgovornosti prema drugima. Odatle proizlaze razni pobunjenički omladinski pokreti, razni novi religijski pokreti, npr. oni s okretanjem prema istočnim religijama budizma, hinduizma

i prema njihovim učiteljima, tzv. "gurui-ma". Ako obuhvatimo sva takva sociološka zaokretanja u težnjama ljudi mlađe dobi, onda je to govor o stanovitom novom dobu ("new age") u mišljenju, govorenju, osjećanju, vrednovanju, novoj svijesti i novim parametrima svega toga. Neke od tih parametara dotiče mislilac Fritjof Capra, kad u knjizi "Novo mišljenje" govori ova-ko: "Jedan pravac izvjesnoga proširenja svijesti išao je (poslije šezdesetih godina! prim. a.) u smjeru stanovite - za Zapad - nove vrste spiritualnosti, koja stoji blizu mističkim tradicijama Istoka. Ona se orijen-

tirala na iskustvima, što ih psiholozi označavaju kao transpersonalna iskustva. Drugi je pravac proširivao društvenu svijest, oslobođenu na temelju odbacivanja svakog autoriteta... Za vrijeme Praškog proljeća stavili su češki građani u pitanje autoritet sovjetskog režima... Humanistički psiholozi pokopavali su autoritet školske medicine i psihoterapeuta.¹ Medicinari kao Carl i Stephanie Simonton, u smjeru suvremene težnje za preokretanjem mišljenja, idu tako daleko da su u modernu terapiju raka uveli čak šamansko-imaginativne metode liječenja.

DUHOVNI ZAOKRET PREMA DEMOKRACIJI I PLURALIZMU

Svi takvi i po tom uzoru stalno proširivani oblici zaokretanja svijesti u jednu novu, drugačiju svijest, proizlaze u konačnici iz suvremenog dubinskog raspoloženja uma i volje, kojem raspoloženju dajemo ime *demokratičnost* (grč. *demokratein* = narod treba da vlada!). Međutim, koliko je god simpatično čuti tu riječ, analiza i upotreba tog izraza nije jednoznačna ni jednostavna. Ima puno slučajeva kad čovjek misli da misli, a ipak ne misli - jer misli o konkretiziranju *nemogućega, a to ima teške posljedice*.

Pojam "demokracija"

Po samoj riječi koja znači "treba da vlada narod", *demokracija* označava nijekanje vlasti na način "monarhije" (= vladanje cijelim narodom preko samo jednog vrhovnog vladara: kralja, cara, imperatora) i na način "aristokracije" (= vladanje cijelim narodom preko privilegirane i samo jedne, plemićke klase). Kroz povijest se, međutim, pokazalo da "narod" (grč. polis) nikada, čak ni u uvjetima grčkoga Polisa, nije uspio sam sa sobom efikasno vladati. To ističu povjesničari izrekom: "Demokracija kao 'poistovjećenje upravljajućih i upravljanih' jest utopija."² Oni onda ističu, kako demokracija može značiti samo to, da se određenom relativno velikom dijelu onih koji su upravljani dodjeljuje pravo sudjelovanja i raspravljanja u pojedinim situacijama za opće dobro, što ih javna vlast treba regulirati. Taj

krug sudionika i sugovornika obuhvaća u modernim državama odrasle muškarce i (s izuzetkom Švicarske) žene. Suvremena demokracija počiva na ideji *reprezentiranja*: nosioci javne vlasti predstavljaju narod koji ih je kao svoje predstavnike izabrao. U načelu, oni su odgovorni pred tim narodom. Naime: princip legitimiteta demokracije sastoji se načelno u *suverenosti naroda*, koji prenosi vlastitu autonomiju upravljanja na odgovorno i slobodno izabrane delegate. Taj princip legitimiteta svenarodne demokracije počiva i na ideji *općega dobra* određenog društva, pri čemu bi trebalo vrijediti kao zadnja instanca to da narod ima slobodu, ali i odgovornost da bdije nad svojim zajedničkim dobrom. Zajedničko ili opće dobro tu bi bilo utemeljeno na samom naravnom zakonu, što su ga - u vjerskom rječniku grčke Antigone - sami bogovi upisali u čovječe srce.

Pojam "naravnog zakona"

Antigona se nije htjela pokoriti naredbi svog ujaka, kralja Kreonta, koji je zabranio zakopati tijelo njezina ubijenog brata: neka njegov leš pojedu divlje zvjeri i kljuju ptice grabljivice. Antigona je - unatoč toj naredbi - sahranila mrtvo tijelo svog brata. Na Kreontovu prijetnju Antigona odgovara: "Meni su poznati i *drugi zakoni*, koji nisu od jučer i danas, koji vrijede za sva vremena... Nije-dan smrtnik njih ne smije prekršiti, a da time ne upadne u *srdžbu bogova*: jedan takav zakon meni je zapovijedio da ne smijem ostaviti nepokopanim mrtvoga sina moje majke." Kreont je i nju dao ubiti. Umrta je bez straha, dajući život za "naravno pravo" koje obavezuje sve ljude, pa i samoga kralja Kreonta. Taj "naravni zakon" štiti zajedničko dobro svih ljudi i - po naravi samih stvari - unosi razna ograničenja u moguća opasna shvaćanja demokratičnosti unutar *pluralističkog* društva, ako bi to zastupalo potpunu neomeđivost *pluralizma*

1 Fritjof Capra, *Das neue Denken*, Scherz Verlag, Wien 1987, str. 10.

2 *Lexikon für Theologie und Kirche*, sv. 3, Herder, Freiburg 1959, str. 221.

kultura, vjerskih pravaca i pogleda na svijet i život. U slici rečeno: Pravo na postojanje ovce u sebi nosi nužnost stanovitog ograničenja slobode vuka!³

Kako bilo da bilo, nastupanje i porast vjerskog pluralizma jest također nov fenomen sadašnjosti.

Iz mentaliteta *demokratičnosti i pluralizma* slijedila je nova *religija suvremene mladosti* (Jugendreligionen), u kojoj je - mada je sve počinjalo od ideja "demokracije" i "pluralizma" - brzo došlo do poistovjećenosti s nekim "guruom", vođom, "avatarom" ili pojavnim oblikom nekog osobno prihvaćenog božanstva. Pluralizam je prelazio u prenaplašenu pokornost "vođi", "guruu" (guru = "najvažnija" osoba kojoj se sljedbenik potpuno predaje). Ali, idimo redom!

Nove religije Europe

Posebno u Europi, kao i uopće u Zapadnim zemljama - kojih kultura uključuje kršćanske korijene, kao svojevrsna reakcija na kršćansku ostavštinu pojavile su se posljednjih desetljeća nove vjerske zajednice. Te se zajednice, manje ili više po broju članova i tipu zatvorenosti, nazivaju općine, posebne grupe, sekte, nova vjerska udruženja (Neue religiöse Vereinigungen). Zbog metodoloških razloga, premda je o tome u ovom broju "Kateheze" predviđen *poseban članak*, ja ih moram spomenuti, uz poneku bitnu njihovu naznaku: drugačije ne bi bilo moguće shvatiti ovaj prikaz, u kojem želim ostati informativan, kritičan, nepristran i jasan.

- *Posebne grupe i vjerska udruženja* u naše vrijeme imaju svoja karakteristična obilježja. Te grupe i udruženja slijede *svoj put* u pitanjima vjerovanja: svaka za sebe je legitimni "zastupnik" božanske istine, koju "učitelj", "guru" naučava. Tu nema, onda, mogućnosti za ekumensko međusobno dopunjavanje. "Slobodne crkve" (evangeličko-metodistička crkva, baptisti, pojedine duhovske crkve itd.), za razliku od ostalih evangeličkih pokrajinskih crkava, ne prihvaćaju nikakvu, ustavno reguliranu, povezanost s državom. Unutar kategorije "*posebne grupe*" - izostavljajući druge -

spominjemo grupe: svjedoci Jehove, mormoni i Kršćanska znanost (Christliche Wissenschaft), Svjetska crkva Božja itd. Za razliku od "posebnih grupa", u naše vrijeme postaje sve jačom težnja za pripadnošću širim "*religioznim zajednicama*". Te zajednice, "udruženja", u učenju i iskustvu vjere, vuku korijenje iz različitih vjerskih izvora. Oslanjaju se, naime, na hinduističke, budističke, gnostičke (= neposredno spoznavanje Boga u posebno izazvanim stanjima transa svijesti!) iskaze vjerovanja ili "objava" (antropozofi, kršćanska zajednica, rozenkrojceri /tj. teozofsko-antropozofsko udruženje koje je usmjereno na magiju i tajna umijeća; njihov pogled na svijet jest praktični spoj taoizma, brahmanizma, budizma i kršćanstva/). U "religiozna udruženja" pripadaju i razna spiritistička udruženja (Pro Beatrice, Duhovna loža u Švicarskoj). Broj članova takvih grupa i udruženja drži se, načelno, u tajnosti, pa ga je teško saznati.

Svaka "posebna grupa" smatra sebe jedinom zajednicom, koja naviješta potpunu istinu o Bogu. Tako se npr. Jehovini svjedoci nazivaju "Teokratska organizacija", kojom direktno upravlja sam Bog. Takvo uvjerenje o apsolutnoj izabranosti vlastite vjerske grupe vodi k manjem i većem unutaršnjem odvajanju od drugih vjerskih zajednica i crkava. Posebna učenja i posebni učitelji "posebnih grupa" saopćavaju i posebne istine, koje otkrivaju i mijenjaju dosadašnja "kriva" shvaćanja i tumačenja raznih crkava o Isusu Kristu. "Nadahnuti" učitelji "posebnih grupa" jesu nužna pomoć za nadopunjavanje Evandjelja Isusa Krista. Pomoć "prosvjetljenja" dolazi kao duševna iskra u stanjima teozofijski preoblikovane svijesti, u stanjima duha nakon "reinkarnacije", kao i preko obavijesti raznih medija na spiritističkim sastancima. "Posebne grupe" i "vjerska udruženja" nastaju, u većini slučajeva, uz pomoć nekoga osnivača koji ima snažnu moć djelovanja na ostale

3 *Lexikon der Sekten, Sondergruppen und Weltanschauungen*, Herder, Freiburg-Basel-Wien 1990. Usp. "Pluralismus", str. 812-814, passim. Dalje se navodi pod početnim slovima LSSW.

članove grupe. Tako se npr. *Joseph Smith* (1805-1844), utemeljitelj mormona, pozivao na svoj doživljaj s anđelom Moronijem i na zlatne ploče na kojima je on pronašao tekst Knjige mormona. Gđa E. Bertschinger, utemeljiteljica reda "*Fiat lux*" (Neka bude svjetlost!), poziva se na svoj "prvi susret s Isusom Kristom" 1972. godine. *Gabriela Wittek*, osnivateljica grupe "Univerzalni život", poziva se na obavijest "unutarnje Riječi" iz 1974/75. godine.

Početni doživljaj bio je sugestivan, u mnogo slučajeva, kao otkriće neke nove vjerske istine. Po vlastitim afinitetima pojedinci su to prihvaćali, i tako se oblikovala nova vjerska grupa, koja se širila dalje - od slučaja do slučaja - s više ili manje uspjeha. Važnu ulogu, pri uspješnom širenju vjerske "posebne grupe" i "vjerskih udruženja", igra stanovita "trostruka čežnja za zajednicom, za zaštićenošću i za sigurnim vodstvom",⁴ kao i vrlo često "želja za tjelesnim i psihičkim ozdravljenjem"⁵ - posebno kad se to i obećava u nekim "posebnim zajednicama", npr. u zajednicama "Kršćanska znanost" (Christliche Wissenschaft) i u "duhovsko-karizmatičkoj grupi". Kao ozbiljan razlog širenja opisivanih "grupa" i "udruženja" treba spomenuti također često "razočaranje svojom dotadašnjom vjerskom pripadnošću".⁶ Svega je toga bilo već od ranog kršćanstva.

RAZLIČITE VJERSKE ZAJEDNICE I POSEBNE GRUPE U NAŠE VRIJEME

U *vjerske zajednice* ovdje ubrajamo adventiste i duhovsko-karizmatički pokret.

Adventisti

Adventisti prihvaćaju vjerovanje u skori ponovni dolazak Isusa Krista (lat. *adventus* = dolazak), i to ponajviše na temelju proračunavanja biblijskih podataka o tome. Na kraju 18. i početkom 19. stoljeća posebno su zavladała adventska i apokaliptična raspoloženja. U tim stoljećima tako je živo bilo uvjerenje o adventsko-apokaliptičnom dolasku Krista, da već u 17. stoljeću čak i kod *Isaaca Newtona* nalazimo tome slična tumačenja Biblije.⁷ Iz škotskih kariz-

matičkih grupa prešlo je to shvaćanje 1825. i u katoličko-apostolske zajednice.⁸ Baptistički farmer *William Miller* (1782-1849) proširio je u Sjevernoj Americi uvjerenje da se ponovni dolazak Kristov po proroku Danijelu (8. 4) ima dogoditi između 21. 3. 1843. i 21. 3. 1844. Kako se to nije dogodilo, pojavile su se različite adventističke grupe s različitim shvaćanjima o dolasku Kristovu. Grupa propovjednika *Hirama Edsona* oblikovala je novo shvaćanje: Krist će napustiti nebesko kraljevstvo i ponovno doći na zemlju tek onda, kad dođe do pomirenja čovječanstva na zemlji. Pripadnici druge adventističke grupe, oko kapetana *Joseph Batesa*, zovu se "adventistima sedmoga dana", jer umjesto nedjelje slave subotu. Izraz "adventisti" upotrebljava se danas poglavito za tu posljednju grupu. Adventisti ne jedu svinjsko meso, ne piju alkohol, kavu ni crni čaj, i ne puše. U svijetu imaju tisuće osnovnih škola, oko sto visokih škola, preko stotinu sanatorija i bolnica. Njihovi kolporteri raznose adventističku literaturu direktno po kućama i javnim mjestima.⁹

Duhovsko-karizmatički pokret

Nastao je početkom 20. vijeka. Na dan 1. siječnja 1901. proglasili su *Charles F. Parham* i njegovi studenti na Biblijskoj školi u gradu Topeka, u Kansasu, novo biblijsko tumačenje, da svako istinsko "duhovno krštenje počinje od znaka prvih Duhova: ujedinjujuća molitva kroz razne jezike". 1. siječnja 1901. zamolila je Parhama studentica Agneza Ozman da na njezinu glavu položi ruke, dok su ostali molili za njezino duhovno krštenje. Dok je Parham to činio, počeli su prisutni moliti kao da imaju "dar jezika". Za nekoliko dana, i Parham i svi njegovi studenti ponavljali su to isto. Tako je nastala prva grupa duhovsko-karizmat-

4. *Kleine Sektenkunde*, Verlag Junge Kirche Schweiz, 1991, str. 13. Dalje se navodi pod KS.

5. KS, nav. mj.

6. KS, str. 15.

7. LSSW, str. 19.

8. LSSW, nav. mj.

9. KS, str. 17-20, passim.

skog pokreta. Stvorilo se uvjerenje da svaki kršćanin treba težiti takvom osobnom iskustvu Duhova. Godine 1906. planula je u Los Angelesu misao o duhovskom pokretu preko Parhamova učenika *W. J. Seymoura*, Crnca. Ljudi su dolazili iz svih krajeva Amerike i iz Europe u crkvu u Ulici Azusa, gdje su prisutni govorili kao da imaju "dar jezika", te su prorokovali, bivali izliječeni, a javljali su se i različiti znakovi vjerske ekstaze. Nakon par godina proširila se vijest po Europi, Latinskoj Americi i Aziji, i tisuće ljudi imale su svoje "duhovsko iskustvo". Pokret se širi i do današnjeg dana, posebno u područjima engleskog govora. Danas se širi posebno kao pentekostalni pokret "*karizmatičke obnove*". U Rimu postoji Međunarodni ured katoličke karizmatičke obnove (ICCRO) kao centar komunikacije za obnovu svijeta "duhovskim krštenjem". Ljudi koji su primili to "duhovsko krštenje" izjavljuju da su primili milost za molitvu i za služenje.¹⁰ Što se tiče shvaćanja Crkve kao institucije, mjerodavan je stil života prve Crkve; ljudska hijerarhija nije od bitne važnosti, nego su zajednice "federalistički orijentirane".¹¹ Naobrazba odgovornih vrši se u biblijskim školama.

U *posebne grupe u naše vrijeme* ubrajamo - kao nešto više poznate - samo ove: Kršćanska znanost, mormoni, Jehovini svjedoci.

Kršćanska znanost

Kršćanska znanost (Christian Science, Christliche Wissenschaft) propagira se prigodnim javnim predavanjima, a ne raznošenjem brošura po stanovima i kućama. Centar tog pokreta je u Bostonu/Massachusetts (USA). Tu je posebnu grupu utemeljila Amerikanka *Mary Baker Eddy* (1821-1910). Poslije smrti njezina prvog muža i rastave od drugog muža pogoršalo se njezino, već otprije narušeno, nervno stanje. Pomogao joj je "duhovnim utjecajem" *Phineas Parkhurst Quimbi*. Njegova metoda liječenja potaknula je *Mary Baker Eddy* da i sama proučava tu metodu duhovnog liječenja. Napisala je i knjigu "*Znanost i zdravlje s ključem Svetoga pisma*", koja je postala službeni priručnik grupe Kršćanska

znanost. Tu se polazi od uvjerenja da treba strogo rastaviti stvarnost i iluziju. Stvaran je samo Bog: On je *Duh - Čuvstvo - Počelo*, On je u svemu. Osim *Boga: Duha-Čuvstva-Počela* nema nikakve druge stvarnosti. Sve što mi pred sobom vidimo kao materiju, sve je to samo iluzija. Bolest, grijeh, zlo - toga uopće nema. Kako bi mogao Bog: *Duh-Čuvstvo-Počelo*, kao prava čovjekova zbiljnost, biti bolestan i grešan? Zlo, patnja, pa i najteža, jest naše uobražavanje. Nastojanje da se izliječe oni koji trpe ili su bolesni sastoji se u tome da ih se uvjeri, sugestijom, autosugestijom i drugim načinima o iluzornosti patnje i zla: ti nisi bolestan, jer Bog: *Duh-Čuvstvo-Počelo* ne mogu oboljeti. To je učenje - filozofski gledano - oblik idealističkog monizma. Čovjek je "ideja, slika ljubavi; *on nije nikakav tjelesni organizam*" - kaže *Mary Baker* u svojoj navedenoj knjizi.¹² Na vjerskim sastancima čita se Biblija i komentari iz knjige i drugih spisa "časne majke" *Mary Baker*. Nema sakramenata, a samo srijedom se daju izvještaji o izlječenjima i drugim duhovnim iskustvima.

Mormoni

Mormoni se nazivaju "Crkva Isusa Krista - Svetaca Posljednih dana" (Die Kirche Jesu Christi der Heiligen der letzten Tage). Spomenuli smo da ju je osnovao američki farmer *Joseph Smith* (1805-1844). *Smith* govori da su se njemu kao 14-godišnjaku objavili Bog-Otac i Isus Krist, da su mu rekli kako su vjerska učenja svih crkava "u Božjim očima samo jedna strahota" te da se on ne smije priključiti nijednoj crkvi. On je onda osnovao mormonsku crkvu, pročitavši pomoću "proročkih naočala" staroegipatske znakove i objavivši kao prijevod svoju "Knjigu Mormona". Zbog neobičnih mormonskih učenja i prakse *Smitha* su stalno progonili, sve do smrti 1844. u Illinoisu. Zajednica mormona ostala je i dalje, dobila

¹⁰ LSSW, str. 796-802, passim.

¹¹ LSSW, str. 801.

¹² LSSW, str. 158/9.

je svoj izdvojeni "mormonski teritorij" kao savezna država Utah u USA. Mormoni su se raširili po cijeloj zemlji. Godine 1990. bilo ih je oko 7,4 milijuna vjernika. Zajednica je uređena strogo hijerarhijski. Priznaju se kao "ponovno uspostavljena" kršćanska zajednica. Stoga se oni smatraju "jedinom istinski kršćanskom crkvom na zemlji". Mormoni priznaju mogućnost novih božjih objava preko novih "proroka". Smithove i druge knjige o mormonizmu smatrane su božanskom "objavom" kao i Biblija. Evanđelje - za mormone - ne znači novozavjetnu knjigu o životu i učenju Isusa Krista, nego ono označava skup odredaba i hramskih obreda, što su ih mormonski svećenici označili kao "plan spasenja". U mormonskom "planu spasenja" - svako "biti" i svako "nastajati" podređeno je kozmičkom "zakonu neprekidnog napretka". I sam Bog je tome podređen. On, Bog, i danas posjeduje stanovito tijelo od "mesa i nogu" s "udovima i strastima", kao i čovjek. Dapače, svaki će čovjek jednom postići stupanj božanstva, po sveopćem "zakonu napretka": Bog je jedanput bio ono što je čovjek danas; kakav je bog danas, može čovjek jedanput postati. Stoga mormoni ne priznaju nikakvo vjersko učenje o Božjem Trojstvu u jedinstvu naravi: Otac, Sin i Duh Sveti jesu tri međusobno potpuno neovisne osobe. Etika mormona i njihovo življenje je građanski konzervativno: sudjeluju u kulturnim, znanstvenim i političkim događajima svoje zemlje; marljivi su, vedri i optimistično raspoloženi ljudi; izbjegavaju kavu, čaj, alkohol i pušenje. Kao posebna obaveza za njih vrijedi tzv. "obiteljska večer", koju svaka mormonska obitelj redovno ponedjeljkom održava s pjesmom, igrom i čitanjem svetih knjiga. Godine 1852. utemeljio je istoimeni sin Josepha Smitha "Reorganiziranu crkvu Isusa Krista - Svetaca Posljednjih dana", u kojoj se odbacuje sveopći "zakon napretka" i kao stroga tajna čuvani hramski obredi: ovdje je Bog priznat kao Vječni Otac, a Bibliji je vraćen vrhovni autoritet. Učenje mormona isključuje razgovore u smislu kršćansko-ekumenskih crkvenih zajednica.¹³

Jehovini svjedoci

Jehovini svjedoci stoje obično sa svojim novinama i brošurama na vrlo prometnim uglovima ulica, a često kucaju i na vrata stambenih zgrada i stanova. Tu vjersku zajednicu utemeljio je mladi trgovac *Charles Taze Russel* (1852-1916) iz Pittsburga (Pennsylvanija), nadahnut adventističkim idejama. Te ideje on je razvio dalje, a 1874. objavio je knjigu "*božji plan s čovječanstvom*". Za razliku od kršćanskog shvaćanja o ponovnom dolasku Kristovu, razdijelio je Russell taj dolazak u dvije etape: godine 1874. Krist je došao kao duhovno biće u gornje slojeve zraka; 1914. on će se ponovno pojaviti i utemeljit će 1000-godišnje kraljevstvo. Russelov nasljednik, *Joseph Franklin Rutherford* (1869-1942) odgodio je Kristov dolazak na 1925. godinu. Rutherfordov je nasljednik *Nathan Homer Knorr* (1905-1970) opet odgodio Kristov dolazak na 1975. godinu. Centralna uprava zajednice Jehovinih svjedoka nalazi se u Brooklynu (New York). Sada Jehovini svjedoci vjeruju da je Kristovo kraljevstvo u nebu započelo 1914. godine, a kao "*teokratska organizacija*" zavladat će ovdje na zemlji nakon Konačne odluke bitke kod *Harmagedona* (v. Otk. 16,16). Isus Krist će tada nastupiti kao strašni sudac i uništiti će sve sile i sve ljude koji ne prihvaćaju Boga u značenju Jehovinih svjedoka. 144.000 vjernih svjedoka bit će nakon bitke kod *Harmagedona* uzneseni na nebo, da kraljuju s Isusom Kristom. Svaki Jehovin svjedok nalazi se pod zaštitom svoje vjerske organizacije, ali je i zadužen za stalnu angažiranost za svoju zajednicu. Kao odrasli ljudi, adventisti primaju krštenje kao znak pripadnosti Jehovinim svjedocima; tom prigodom polažu također zavjet vjernosti i poslušnosti upravi svoje adventističke organizacije. Jehovinim svjedocima je zabranjeno pripadanje političkim strankama i nošenje oružja. Oni se ne smiju baviti prodajom duhana; ne smiju primati transfuziju, jer to bi bilo hranjenje krvlju - što ga Biblija zabranjuje. Ne smiju uzimati ni li-

13 LSSW, str. 681-689, passim.

jekove ni prehrambena sredstva ako postoji ikakva sumnja da bi u njima moglo biti krvi u bilo kojem obliku.¹⁴

NEKE NOVE VJERSKE ZAJEDNICE IZ DRUGACIJIH IZVORIŠTA

Ovdje ubrajamo zajednice koje prihvaćaju: antropozofiju, spiritizam, Znanstvena crkva (Scientology Church), transcendentalnu meditaciju, pokret Hare Krišna.

Antropozofija

Antropozofija znači: znanje o čovjeku - samo preko čovjeka. Ona se odnosi na poziciju čovjeka u *cjelini* stvarnosti, te s tog aspekta nastoji čovjeku objasniti - tko je on. Bitno je to da čovjek taj uvid ne dobije na temelju vjerovanja, vjere, nego baš na temelju *znanja*, koje je on za sebe i preko sebe stekao. To se znanje odnosi ne samo na fizički svijet, nego i na duhovni svijet. Antropozofija se predstavlja kao obuhvatni kulturni pokret, koji uključuje i *spiritualnost*, a temelji se na koncentraciji, meditaciji, gledanju simbola i samoodgoju. Pitanja kojima se bavi antropozofija nisu samo filozofska pitanja pogleda na svijet i život, nego su to također: umjetnost, dramaturgija, arhitektura... - pa do programa o biološko-dinamičnoj poljoprivredi i do propisa o dijeti.

Posebni utjecaj na odgoj vrši antropozofsko učenje u javnim ustanovama Waldorfske pedagogije, kao i u cjelokupnoj medicini. S posebnim shvaćanjima o stvaranju svijeta, o Kristu i o sudbini čovjeka nakon smrti, antropozofija ulazi i u teološka pitanja.

Utemeljitelj je antropozofije *Rudolf Steiner* (1861-1925). Od 1900. bio je član i kasnije tajnik teozofskog društva, koje je 1875. ustanovila Helena Petrovna Blavatsky. Kada je Annie Besant, najutjecajnija učenica H. P. Blavatsky, izjavila da je u jednom hinduskom dječaku pronašla reinkarnaciju Isusa Krista, bio je to povod za Steinera, koji je i sam bio usko povezan uz istočnoazijske tradicije, da ustanovi *Antropozofsko društvo* (1912/13). Na Steineru je izvršio snažan utjecaj i Goethe, čije

je prirodoslovne spise upravo on izdao i komentirao. *Goetheove misli o metamorfozi* odigrale su veliku ulogu u antropozofijskom pogledu na svijet i život. Ezoterijska shvaćanja - nadahnuta tajnim umijećima, magijom i selekcioniranim shvaćanjima budizma, hinduizma i kršćanstva - što ih je prihvaćalo udruženje rosenkreuzera, ostaju osobito važan izvor antropozofije. (Ezoterija dolazi od grč. *esoteris* = prema vani, "za obični puk"). U "ezoteriju" pripadaju: intenzivno meditativno utonuće svijesti, kontakti s nadosjetilnim silama /spiritizam, magija, UFO(logija) tj. gledanje nepoznatih letećih objekata/, astrologija, alkemija, i svako tome slično promatranje prirode, koje proizlazi iz psihičkih čovječjih kategorija, npr. iz podsvijesti; tu pripada i predodžba o "Svemajci Zemlji", "Velikoj Majci", kao svojevrsnoj - u posebnim stanjima svijesti diviniziranoj - Praroditeljici svega na svijetu. Po antropozofijskom shvaćanju, čovjek je proizašao iz nečega Duhovnog i u dalekoj budućnosti vratit će se u svoj samo duhovni opstanak. On, čovjek, ne živi samo od ovozemaljskog rođenja pa do smrti, nego također između smrti i novog rođenja u nekom višem duhovnom svijetu. U svakom novom rađanju čovjek se razvija u stanovit viši stupanj svojega Samopostojanja. "Karma" je povezujuća spona između višekratnih reinkarnacija: ona, karma, jest duhovni ekstrakt negdašnjeg života. Čovjek se sastoji od duše, tijela i duha. Samo tijelo sastoji se od fizičkog tijela, eterskog tijela i astralnog tijela. Po svome "Ja", kao središnjoj točki svog čovječjeg postojanja, pripada čovjek u duhovni svijet. U smrti rastavljaju se samo Ja i astralno tijelo od ostalih dijelova tijela, kako bi u duhovnom svijetu mogli evolutivno kroz nove reinkarnacije napredovati, uz pomoć viših duhovnih sila (bogova, arhandela, anđela i ljudskih duhova koji su već ostvarili svoj veći stupanj savršenstva). Proces evolucije odnosi se i na čitavi *Svemir*. U dosadašnjem razvoju čovjeka na zemlji prošlo je sedam vremenskih razdob-

14 LSSW, str. 1143-1150, passim. Također: KS, str. 37-40, passim.

lja: *predatlantidsko, postatlantidsko, grčko-latinska kulturna epoha*, pojava ljudske svijesti o vlastitom Ja, pomoću koje ono *nadljudsko* postaje *čovjek*, i konačno najsvršeniji lik toga Ja u pojavi *Isusa Krista*. U svom razvoju unutar razvoja Svemira, po Kristu čovjek je postao slobodan i samostalan, ali je upao u opasnost da izgubi povezanost sa Svemirom. Pod utjecajem Lucifera i Ahrimana postao je čovjek odveć protkan onim fizičko-materijalnim, a izgubio je od unutarnjeg osjećanja za čistu ljubav duha. Čovjek je došao do mudrosti i moći, ali se smanjila njegova uraslost u ljubav. Božanski *čista ljubav*, koja se *pojaviła s Kristom*, dala je novi impuls kao dar Boga svijetu: Kristova nazočnost, ranije prisutna samo kao čista Svjetlost sunca, sada je postala duhom Svijeta. Sama materija postala je Kristovo tijelo i osposobljena je da u svakom svome dijelu postaje sve oduhovljenija.

Steiner razlikuje tri stupnja spoznaje: "imaginaciju" (= razvoj snage mašte), "inspiraciju" (= razvijanje nadahnuća) i "intuiciju" (= duhovno zrenje). "Intuicija" omogućava gledanje onoga što je nadosjetilno. Rudolf Steiner misli, prema svojoj "Akaša-kronici", da je svoja saznanja dobio iz uvida u neku vrstu Svemirske memorije.

Zbog takve svepovezujuće ontičnosti i naglašene povezanosti svega sa svime u cjelokupnoj evoluciji svijeta i čovjeka u njemu, mnogim je ljudima privlačna antropozofijska slika svijeta. Radi odgoja čovječanstva za takvo shvaćanje organizirane su po svijetu ustanove, gdje se u mlade ljude unosi "duh antropozofije" posebno kroz pedagogiju i određenu alternativnu medicinu. Tako npr. u antropozofijskim Waldorfskim školama brane se svjetonazorske postavke: ponovno rađanje, proticanje ljudskog života u fazama od sedam godina itd. U antropozofskoj medicini uči se homeopatsko liječenje, izgrađeno na shvaćanju o glavnim udovima čovjeka. To su sljedeći udovi: sustav *glava*, sustav *prsa* i sustav *udovi*, sustav *astralno tijelo*. Ti sustavi stoje u korelaciji - redom - s mišljenjem, s čuvstvima, s voljom. Astralno tijelo povezano je preko čovjekova osjećajnog

života također sa sistemom prsiju, sa srcem i plućima. Kao posebnu formu gibanja razvio je Steiner (tonsku) *euritmiju*, koja se primjenjuje kao zdravstvena i pedagoška metoda. Kod *biološko-dinamičke poljoprivrede*, unutar antropozofskih shvaćanja, polazi se od uvjerenja da postoje mogućnosti duhovnog djelovanja na rast biljaka i na ponašanje životinja. U politici antropozofija teži ka stanovitoj *tročlanosti društva*. Ono, društvo, trebalo bi odgovarati idealima Francuske revolucije: jednakost, bratstvo, sloboda. Jednakost bi trebala vrijediti pred državom, sloboda bi morala vrijediti u područjima čovječjeg duhovnog života, a bratstvo u području privrede. Svi koji se bave proizvodnjom morali bi smjeti surađivati s potrošačima.

Antropozofi ne dozvoljavaju da se njihovo naučavanje smatra vjerom, nego samo duhovnom znanošću. Ta znanost želi pomoći ljudima da dođu do uvida u više svjetove. Međutim, u obliku kršćanske zajednice moraju antropozofske ideje vršiti stanovit utjecaj i na kršćanstvo kao vjeru, npr. u pitanjima ponovnog rađanja i vječnog života. Za vjersko kršćanstvo ponovnog rađanja nema i vječni život postoji za svakog pojedinca. Za antropozofe ponovno rađanje je glavna svjetonazorska istina, a evolucijska produhovljavanja prisutna su u raznim vremenskim fazama ponovnog rađanja. Nadalje, antropozofija je idealistički i evolucijsko-dinamistički shvaćeni monizam (= svijet neprestano nastaje iz Duha, i Duh se neprestano preoblikuje iz svijeta). Protivno tome, u kršćanstvu: svijet i Bog su ontičko dvojstvo Beskonačnoga i konačnoga).

Želim skrenuti pozornost na to da sam učenje antropozofije obradio opsežnije od drugih poglavlja, jer su u tom učenju u najvećem broju, kako se meni čini, prisutna pojedinačna shvaćanja, u ovom radu opisivanih, vjerskih grupa i zajednica iz generacije "New Age", i to posebno: ezoterika, izmjena svijesti, "kozmičko" proširivanje svijesti, utjecaji istočnih religija, reinkarnacija itd.¹⁵

15 LSSW, str. 52-59. "Esoterik", v. str. 250-256, 43-44, passim.

Spiritističke grupe

Spiritističke grupe jesu grupe koje se sastaju po čitavom svijetu radi "zazivanja duhova". Izraz "spiritizam" obuhvaća parapsihičke fenomene, koji su povezani s pojavama za vrijeme spiritističkih seansi. Povijest spiritizma počela je 1848. godine u mjestu Hydesvilleu, blizu New Yorka, u kući *obitelji Fox*. Čulo se tajanstveno kucanje. Slijedio je razgovor majke Fox i njezinih dviju kćeri s "duhom" mrtvaca Karla Rayna, koji je navodno "ubijen" u toj kući i po čijoj su "informaciji" doista u toj kući pronašli kostur nekog ubijenog čovjeka. "Razgovori" s "duhom" vodili su se preko micanja stola. Mediji, majka i kćeri Fox, ispisali su slova abecede. Stol bi zakucavao kod određenog slova, i oblikovale su se rečenice "odgovora". "Razgovori" s "duhovima" od tada se vode tako da se unutar kruga ispisanih slova abecede postavi čaša; nakon polaganja ruku prisutnih na stol, čaša se pomicala od slova do slova te tako ispisivala odgovor "duha". Kinezi su već od davnina na sličan način razgovarali s precima-"duhovima". Tibetanski "lame" vodili su razgovore s pokojnim "precima" tako da su iznad stola držali privezanu strelicu koja se vrškom dodirivala stola i pomicala po pijesku ili pepelu na stolu, ispisujući slova tibetanskog alfabeta u jeziku određenog područja. Godine 1851. Amerikanac Davis objavio je knjigu *"Filozofija saobraćanja s duhovima"*, kojom je želio priopćiti svijetu da je došao trenutak uspostavljanja veze između "duhova" i ljudi na zemlji. Kako bilo da bilo, veliki broj mladih i starijih ljudi organizira spiritističke seanse i njima prisustvuje, u društvu s medijem koji vodi seansu i navodno ima sposobnost povezati se s "duhovima" i dušama preminulih osoba. "Duhovi" i dozvane "duše" preminulih "odgovaraju" na pitanja prisutnih.

Od književnika bavili su se spiritizmom npr. *Viktor Hugo* i *Honore Balsac*. Po starom pučkom shvaćanju pojavljivao se "preminuli predak" kod starih Slavena kao avet ili "vampir", kod starih Rimljana kao "Genius", kod Homera kao "Eidolon", kod starih Židova kao "Rephaim", a u suvremenoj psihologiji - sve se to označava riječju "ektoplazma", u značenju svojevrsnih materijalizacija bioenergije u izmijenjenim stanjima svijesti. Pjesnik *Petar Preradović* (1818-1872) bio je oduševljen spiritizmom kao novootvorenim putem za spajanje ovoga i drugoga svijeta. Napisao je odu *Ljubavi*: Ljubav je osnovna svemirska Sila, stvaralačka sila nastajanja svih stvari. Samo "Ljubavi" protivna moć jest sverazarujuća sila "Smrti". Između ta dva stožera, Ljubavi i Smrti, njiše se mašta pjesnikova, gdje onda on čak i Smrt proglašuje blagotvornom moći: ona doduše razgrađuje, ali ne zato da uništi, nego zato da evolucijskim *preobražavanjem* stvara i gradi. Stoga piše i odu *Smrti*, kojoj govori: "ti da jesi *prelaz* samo bića - s ovog svijeta i na njemu žića - u *življenja drugog tajni kraj*"¹⁶. Spomenuti "tajni kraj" jest carstvo spirita, duhova, u kojem će i njegova duša biti jedna stepenica usavršavanja unutar evolucije svijeta po sili Ljubavi, jer po spiritizmu, što ga Preradović naziva "duhoslovje" - "čovjek se rađa više puta s istim duhom, a različitim tijelom na ovom svijetu ili na kome drugom, po *shodnosti* ovog ili onog od milijuna svjetova k daljnjem usavršavanju dotičnog čovjeka"¹⁷. Spiritistička intonacija osjeća se i kod *Tina Ujevića* (1891-1955) u pjesmi *Ulica fantoma*: "Ulicom, pored ljudi, lutaju brojni fantomi... I tako, pored novog, traje i staro doba... Samo se čudim kako usudno sličje - živi na mrtve, - a mrtvi opet na žive... Leš kaže živom: * Šuti, i triput šuti, ... i čekaj nužnu uru: mi ćemo uskrsnuti, - tek tad će i za vas uskrsnja zora da budne *..."¹⁸ U gradovima po svijetu postoje institucionalizirane spiritističke ili duhovne lože, npr. loža "Pro Beatrice" u Zürichu, u kojoj je godinama medijumska osoba Beatrice Brunner, u dubokom transu, zainteresiranim sudionicima prenosila savjete i poruke onostranog

16 Časopis *Hrvatska Njiva*, Zagreb 1918, god. II, br. 4, str. 174.

17 Nav. mj.

18 Nikola Miličević-Ante Šoljan, *Antologija hrvatske poezije*, Zora, Zagreb 1966, str. 406.

duhovnog učitelja Josefa. Međutim, u svezi sa svim time, posebno zbog vrlo uljepšanih, ali sadržajno vrlo zemaljskih odgovora o životu na drugom svijetu, ostaju bez odgovora pitanja: Ne vuku li možda sve te poruke i obavijesti "duhova" svoje korijenje iz vlastitog ili iz kolektivnog Podsvijesnoga? Nijesu li sve to skupa misli i želje zainteresiranih sudionika, koje su telepatiskim putem prenesene na samoga hipersenzitivno nadarenog medija, što je kao moguće već utvrđeno na osnovi znanstveno kontroliranih parapsiholoških istraživanja?

Danas postoji i ideologijska reinterpretacija spiritizma u smislu kontaktiranja s višim svijestima putem "kanala" ("Channeling"): Mediji su "kanali" preko kojih se dolazi u kontakt s višim oblicima svijesti, čime se onda dobivaju obavještenja o sadašnjem i o ranijem životu, o biti stvari, božanskom određenju čovjeka itd. Ne radi se dakle o duhovima preminulih osoba i izvanzemaljskim duhovima, nego o *personifikacijama* viših raznolikih oblika svijesti, unutar kojih participiraju mediji (i - načelno - svi ljudi). "Granice između podsvijesti i nadsvijesti, pojedinačne svijesti i svesvijesti, između pjeđinca i božanske Cjeline jesu valovite, tekuće granice. Taj * Channeling kao moderni spiritizam * očituje se kao dio samog New Agea i njegova pogleda na svijet... U USA, * Channeling * je također masovnomedijski fenomen..., i to s * kanalima * iz krugova TV-starova".¹⁹

Transcendentalna meditacija (TM)

Transcendentalna meditacija (TM) je naziv za tehniku meditacije i s njom povezanu indijsku sliku o svijetu, što ih je iz Indije na Zapad donio *Maharishi Mahesh Yogi* (rođ. 1918.). Taj izraz *TM* znači također "Znanost kreativne inteligencije". Maharishi Mahesh Yogi smatra svojim božanskim učiteljem Svamija Brahmananda Sarasvatija, jednoga od vođa pravovjernog hinduizma. Bez prihvaćanja povezanosti s Maharishijem i sa "svetom tradicijom" hinduizma preko autoriziranih TM-učitelja, koji izvrše uvodnu ceremoniju, zabranjeno je poučavanje o "transcendentalnoj meditaciji".

"Sveta tradicija" hinduizma sastoji se u sljedećem: Većina hindusa vjeruje u Boga na jedan ili drugi način; neki hindusi vjeruju da poštivanje svih živih bića zahtijeva da se živi vegetarijanski, dok drugi hindusi žrtvuju u hramu životinje i veselo sudjeluju u pečenju pokraj rijeke. Po hinduskom uvjerenju, rijeke se na prvom mjestu smatraju izvorom života. Za razliku od kršćanstva, koje prihvaća kao vjersku istinu vječno spasenje pojedine duše, hindusi vjeruju u tijek života kroz mnoge egzistencije, gdje se isti čovjek ponovno rađa (= *reinkarnacija*), seleći iz jedne stvari u drugu. To je hinduska *samsara* (= tijek od rođenja do smrti, onda novog rođenja, pa dalje). Sa "samsarom" povezana je *karma* (djelovanje u svakom pojedinačnom reinkarnacijskom životu, koje se onda prenosi u bilancu sljedeće reinkarnacije). Vrijednost djelovanja čovječjeg tijela, govora i misli u prijašnjim životima određuje u kojem će obliku biti ponovno rođeni, uvijek u ponovnim reinkarnacijama, sve do takva konačnog smirenja svojega unutaršnjeg Ja u kojem je - kao oslobođenom od svih izvanjskih želja - moguće konačno sjedinjenje s *Brahmom*, kao Pratemeljem svih stvari i svih "avatara" (= pojavni oblici božanstva) u osjetilnom svijetu. *Brahma* - *Višnu* - *Šivu* sačinjavaju hinduističko trojstvo, nazvano *Trimurti*. Za hindusa, unutarnje stanje nazvano "mokša" (= oslobođenje i smirenje, bez osjetilno-izvanjskih želja) jest najveći cilj raznih oblika meditacije, praćene disciplinom joge i *ponavljanjem mantr*e (omamljujući ili autosugestivni izraz za koncentraciju). "Om", koja mantra potiče koncentraciju na ono Najviše u njegovoj punini (= ono Apsolutno, koje je Brahma). Ponavljanjem izraza "Om" postiže se jedinstvo vjernika s onim Najvišim. Na mnogim hinduskim svečanostima pojedinci se u ekstazi i transu ranjavaju bez znaka trajnog oštećenja, ni krv im ne poteče nakon uboda nožem. Potrebno je da ovdje spomenemo i hinduski izraz "*bhakti*". "Bhakti" je predanost određenom božanstvu. Ta predanost

¹⁹ LSSW, str. 981/2.

božanstvu, bhakti, obilježena je slijepom vjerom i nedostatkom intelektualnih elemenata, ali u njoj se kod hindusa ipak ističu zanos i oduševljenje za plemenitost ljubavi u ime predanosti božanstvu (Gandhijeva "politika nenasilja" protiv engl. kolonijalizma). Za prosječnog hinduskog vjernika, kao i za asketu - na različitim nivoima etičkog intenziteta - vrijede kao životne obaveze: držati se osnovne moralnosti, čuvati se od ubijanja, krađe, spolne nečistoće, laži i upotrebe opojnih sredstava. Tko se ne pridržava tih zabrana, ne može steći niti temeljnu čistoću, a ta se traži kao preduvjet da vjernog hindusa vodi dalje na putu prema *mokši*. U novije vrijeme ističu se vrijednosti kao što su istinoljubivost, dobrotu i ljubav, te potreba da se ublažuje tuđa patnja. Današnji će hindus, makar prožet mentalitetom "kasta" (brahmani, kšatrije ili vladari, pariye), govoriti rado i o *općem* dobru kao cilju koji treba postići. Takva "sveta tradicija", protkana nužnim novim elementima, prisutna je i u praksi i ideologiji transcendentalne meditacije.²⁰

Tehnika *TM* je standardna forma indijske mantra-meditacije, koja sa svojim jednosložnim mantrama služi - načelno - raznim ciljevima: smirujućem opuštanju, poticanju kreativnosti, rasvjetljivanju i kontroli izvanjskog svijeta. Mantre se ne daju u pravilu individualno, nego prema starosnim grupama, i služe za unutarnju sabranost i uronjavanje u sebe. S pomoću mantra dolazi onaj tko meditira do stanja apsolutnog mira. "Preko transcendentalne svijesti, usmjerene vani iz sebe, može onaj tko meditira doći do područja kozmičke, božanske svijesti i svijesti jedinstva."²¹ *TM* vrijedi kao "jednostavna, prirodna tehnika, koja omogućava potpuni razvoj ljudske svijesti i život u skladu sa cjelinom prirodnih zakona."²² S pomoću *TM* može se "svemoguća snaga prirode koristiti po vlastitoj volji"²³, čak za uspostavljanje mira i oblikovanje idealnog društva, pogotovo ako *TM* prakticira velik dio društva. To se zove "*Maharishi-efekt*". U pozadini takve optimističke slike o svijetu uz pomoć *TM* treba tražiti suvremeno prihvaćanje modernog religioznog evolucionizma: meditacija je

smatrana faktorom unapređivanja evolucije. "Evolucija, za onoga tko se njoj prepusti, automatski rješava sve probleme. To optimističko povjerenje u evoluciju i u moć raznih * *tehnologija svijesti* * postalo je važnim elementom New Age pokreta. U biografijama važnih predstavnika New Age pokreta mogu se dokazati utjecaji *TM*."²⁴

Hare Krišna - pokret

Hare Krišna - pokret ima brojne pristaše po cijelom svijetu, udružene u Međunarodno društvo za Krišna-svijest (ISKCON). Prepoznaju se po svojoj posve očišanoj glavi (ako ne nose, možda, periku) i po dugoj, bijeloj ili kao šafran žutoj odjeći. God. 1965. Indijac A. C. *Bhaktivedanta Swami Prabhupada* (1896-1977), kojega njegovi sljedbenici nazivaju "Njegova božanska milost", došao je u USA i godinu dana kasnije utemeljio je Krišna-udruženje. Od godine 1968. javlja se to društvo i po Europi, s ciljem širenja kulta indijskog *božanstva Krišne* i - skupa s time - odgajanja savjesti ljudi u duhu Krišne. To se prakticira rasprodajom hinduskih knjiga, posebno Bhagavadgite, čašćenjem Krišne i Swami Prabhupadasa u posebnim obrednim oblicima i svetkovinama, ograničenjem na samo vegetarijansku hranu i izgovaranjem *velike mantre*: Hare Krishna Hare Krishna, Krishna Krishna Hare Hare, Hare Rama Hare Rama, Rama Rama Hare Hare. Ta mantra mora se dnevno ponoviti 1728 puta. Tada se - po mišljenju pristaša Hare Krišne - čovjek osjeti kao dio božanstva i on osjeti "transcendentalnu sreću". Postajanje članom ISKCON-a, kako to zapažaju promatrači sa strane, biva praćeno stanovitom promjenom ličnosti. Pokret Hare Krišne ne može se spojiti s kršćanskom vjerom.²⁵

Krišna je, kako vjeruju hindusi, osma "avatara" (= reinkarnacijska pojava) boga

20 Usp. moje predavanje za javnu tribinu 23. 11. 1992. na temu *Hinduizam - Budizam*.

21 LSSW, str. 1057-1060, passim.

22 Nav. mj.

23 Nav. mj.

24 Nav. mj.

25 KS, str. 57.

Višnu, te je stoga i sam Krišna bog, i to popularniji od svih bogova, a ujedno junak mnogih mitova. Prikazan je kao ljubavnik, ratnik i kralj. Višnu je, kao drugi član hinduskog Trimurtija, Bog koji upravlja ljudskom sudbinom. Višnu je simbol božanske ljubavi i ponekad je prikazan u pratnji svoje žene Lakšni - simbola ljepote i bogatstva. Najpopularnije je očitovanje Višnu čovječanstvu preko *Krišne*. Postoje čudesne priče o Krišninu djetinjstvu i rođenju. U pobožnim umjetničkim djelima Krišna se prikazuje kao debela beba puna životne snage. U doba mladosti pobjegao je od zlog rođaka Kamse, te je živio među govedarima. Priče govore o njegovu vještom sviranju frulom i o šalama koje je zbijao sa ženama i kćerima govedara. On se smatra ocem, prijateljem i starijim bratom svojih štovalaca, ali i ljubavnikom i mužem. To simboliziraju razne slike povezane s kultom Krišne, ali u smislu isticanja unutarnjeg raspoloženja "bhakti" (= predanost svome božanstvu). Kao pojavni oblik ili utjelovljenje Višnu, u svetoj knjizi Bhagavadgiti, Krišna daje svojim pristašama savjete: "Jogin (= pokornik, isposnik na hinduski način), kao osamljenik, posvuda u samoći, mora ustrajno biti pod jarmom svog Samstva, bez želja, ne grabeći posjeda ni imanja... Na čistom mjestu neka podigne za sebe čvrsto sjedalo. Na to sjedalo on se mora spustiti i svoj misaoni organ (manas) upraviti na jednu točku (ekagra). Stavivši pod uzde svoja osjetila i svoj unutarnji svijet, on mora vježbati jogu do očišćenja (visuddhi) svog Samstva. Uspravivši kao ukočene tijelo, vrat i glavu, nepokretno gledajući svoj vrh nosa, on ne smije gledati ni na jednu stranu. Smirenog Samstva, oslobođen od straha, čvrsto ostajući kod njegovanja nevinosti, s misaonim organom čvrsto pod uzdom... mora on, jogin, ne baveći se ničim drugim nego sa mnom (Krišnom), ustrajati kao podjarmljen. Jogin, koji tako podjarmi svoje Samstvo, s neprestano obuzdavanjem misaonim organom, dolazi do najvišeg mira - *nirvane*, koja u meni (Krišni) ima svoj pratemelj. Ako tada unutarnji svijet dođe do mira, do posvemašnjeg smirenja pomoću joga-vježbanja, ako Samstvo (unutarnje Ja)

sebe zadovolji, tada se zna što je sreća, koja nadilazi sve granice, i koju shvaća samo duhovni organ (buddha), s one strane svih osjetila. - Kad se to dostiglo, pojavi se dobitak... gdje onoga tko je u tom temelju učvršćen više ne uzdrma ni najteža bol" (Usp. u *Bhagavadgiti* VI. poglavlje; dalje: IV, 27; V, 27; VIII, 34. Tu su *opisane joga-vježbe za postizanje spomenutog stanja*). Posebno znanje stiče se dakle meditacijom, koju prati disciplina joga-vježbanja i ponavljanje misteriozne mantre, koja bitno omogućuje koncentraciju na samo božanstvo, uz isključivanje svih ostalih misaono-nervnih skretanja. *Mantre* u Hare Krišna pokretu trebaju "očistiti zemlju od materijalnih oblika uprljanosti", i to upravo uz pomoć energije božanstva Krišne zajedno s njegovom ženom Radha, koju se u mantri naziva "*Hare*", zbog čega se i spominje u koncentracijskoj mantri "Hare Krishna... Hare Rama".²⁶

Satanizam

Satanizam ili kult Satane na razne načine postoji u čovječanstvu od pradavnih vremena u obliku priznavanja Principa Dobra i Principa Zla, *Boga* i *Sotone*, pri čemu Bog ima svoje štovatelje koji slijede njegove zapovijedi, a *Sotona* ima svoje štovatelje koji slijede njegove zapovijedi, uperene protiv Boga. Radi se o psihološkoj identifikaciji s onim što se naziva "dobrim", ili u drugom slučaju - o identifikaciji s onim što se naziva "zlim". Bilo je kroz povijest krivih i vrlo opasnih procjena u tom kontekstu, npr. kad se radilo o "vješticama" u ranom novom vijeku, koje su bile optuživane i spaljivane, ni krive ni dužne, ali mučenjima toliko slomljene da su na službenom suđenju "priznavale" kako su čak začele dijete sa Sotonom, s kojim su sklopile pakt i bile u njegovoj službi "vještice". Međutim, ovdje o tom ne govorimo. Ovdje govorimo o pojavi *satanizma* u naše vrijeme.

Satanizam 20 st. sastoji se u kultu "sotone", negdje shvaćenog u smislu osobnog bića i Božjeg neprijatelja, a negdje opet u

²⁶ LSSW, str. 498-499.

smislu personifikacije i poistovjećenja samoga sebe sa "zlom" u vladanju i življenju. Današnji satanizam je uglavnom povezan s učenjem engleskog okultista i vračara *Aleistera Crowleya* (1875-1947). Crowley u svojoj knjizi crnomagijskih zakona piše Demonu Aiwassu, kojem se on klanja: "... Pravite hostije i jedite ih za mene. Na kotaču neka se raskomada neokaljana Marija... Neka čedne žene među vama budu predmeti prezira."²⁷ On shvaća satansku moć radije monistički (= usvijetna sila) "kao apsolutnu, seksualno-orgijsku energiju, koja sačinjava jezgru Svemira".²⁸ "Ako čovjek nju zapazi, on spozna sebe kao nešto božansko i iskusi snagu da oslobodi (tu energiju) i radi po svojoj volji bez obzira na druge ljude, na institucije i norme".²⁹

Budući da raste interes mladih za okultizam, dobiva i satanizam sve više pristaša među mladima u svijetu. Tome mnogo pridonose i neki izvanjski faktori: satanistički koncipirana Rock-glazba na engleske tekstove, s naslovima koji u prijevodu glase: "Ja sam u savezu s Đavlom", "Mister Crowley", "Sinovi Sotone" itd. Humane i kršćanske vrednote u tim tekstovima bivaju izrugane, a njihov glazbeni jezik biva seksualiziran i izaziva na agresivnost. U takvim psihičkim stanjima, bez kontrole svijesti i s pomahnitalim nagonima događaju se po svijetu ubojstva i samoubojstva.³⁰ Satanisti su upleteni u osobne i socijalne probleme. Satanizam im nudi prividna rješenja: magiju kao obećanje ljepšeg života, uključujući i osvetu, dalje: oslobođenje od svih norma, zajednicu onih koji jednako misle, stanovit osjećaj zaštićenosti kvazireligioznog zaštitnika sotone. Tim mladim ljudima nutrina je ispunjena tjeskobom, psihički identitet je ugrožen do najveće mjere. U eventualnom susretu s njima ne bi se smjelo polaziti od toga da njihovo stanje ima neposrednu vezu s Đavlom. Radije, ako je ikakav razgovor moguć, treba se usmjeriti na to da se shvate psihosocijalne i vjersko-egzistencijalne prilike samoga patnika koji je upao u satanističke krugove.³¹

Ako se takvom mladom patniku, na bilo koji način, ne pomogne, on - bez obzira na to da li je za njega Sotona "osobno biće" ili

samo "personifikacija zla" - srlja iz jednog zla u drugo, dok ne upadne u bezizlazno stanje, što ga je još 1857. opisao pjesnik *Charles Baudelaire* u pjesmi "Litanije Sotoni", riječima: "O, ti, najmudriji i najljepši anđele, - Bože! - sudbina kojeg je izdala, - i veličajnog lišila slavlja! - O Satano, dugoj bijedi smiluj mi se!... Ti, što sve znaš i kraljem si podzemlja, - ti, što si liječnikom strašna nam bezumlja, - O, Satano, dugoj bijedi smiluj mi se!... - Luči mislilaca, štape prognanika, - Utjeho vješanih i pobunjenika,... O, Satano, dugoj bijedi smiluj mi se!... - Poočime naš, što ostasmo bez Boga, - kad Otac nas progna iz Edena svoga, - O, Satano, dugoj bijedi smiluj mi se!... - Slava i čast neka bude tebi, Satano u visinama - Neba gdje si gospodario i dubinama - Pakla, gdje u šutnji sanjaš, pobijeden i svladan. - Daj da moja duša, ipak jednog dana, pod spoznaje stablom - kraj tebe počiva, u vrijeme kad se - iznad tvoga čela, kao novi hram - njezine prošire grane!"³²

Poistovjećivanje sa "zlom", u kontekstima tako bliskog dodira s osobno ili personifikacijski shvaćenim "Satanom", nezaustavljivo ide dalje do zločina ubojstava i samoubojstva.³³

New Age

New Age je najnoviji oblik religioznosti, u kojemu ima ponešto od svih pogleda na svijet i život, što su u ovom prikazu navedeni. Stoga poznati antropozof *Trevelyan* definira New Age odrednicama: "Reinkarnacija, predegzistencija, duhovne hijerarhije, duhovni Universum".³⁴ Čovjek generacije za NEW AGE je "Bhagwan" (= božanski Gospodin) odn. "Osho" (=savršeni) *Shree Ra-*

27 Gebhard Frei, *Probleme der Parapsyologie*, Verlag Ferdinand Schöning, München 1969, str. 243.

28 LSSW, str. 918-919, passim.

29 Nav. mj.

30 Friedrich-Wilhelm Haack, *Europas neue Religion*, Herder Freiburg 1993, str. 36. Dalje se navodi pod ENR.

31 LSSW, str. 919.

32 Baudelaire, *Cvjetovi zla*, Zagreb 1952, str. 74.

33 ENR, usp. str. 37, 46, 48.

34 ENR, str. 56.

jneesh, koji je prihvaćen kao "guru" (= učitelj) te generacije. On govori sasvim otvoreno o "novom čovjeku", koji je oslobođen od prošlosti i opterećenja, ovako: "Moje učenje bavi se izvjesnim novim čovjekom, novim čovječanstvom i stanovitim novim putem u svijetu. Moja poruka čovječanstvu jest novi čovjek. Nešto manje od toga više ne može pomoći. Ja naučavam promjenu postojećega, ne nastavak ili daljnji razvoj onog prošloga, nego nešto posve Novo, što ne nastavlja prošlost".³⁵

U svjetonazoru pokreta New Age mogu se smatrati bitnim značajkama ove postavke:

a) Treba stvoriti novu *paradigmu* (= sliku o svijetu), koja je primjerena *cjelini* čovjek-svijet.

b) Treba izgraditi *proširenje svijesti*, što vrijedi kao pretpostavka za iskustveni doživljaj te cjeline.

c) Treba pronalaziti načine za *samoostvarenje* čovjeka kao pojedinca, za *spiritualnost* tog čovjeka, kao i za novu karakterologiju *androgenog* (= muško-žensko kao jedno biće) čovjeka.

d) Sve to treba voditi jednom praktičnom cilju, a taj je: radikalna promjena pojedinca i svijeta u smjeru "spiritualizacije čitavog čovječanstva".³⁶

e) Treba provesti spiritualiziranje cijelog Kozmosa i istovremeno divinizaciju čovjeka, kao procesa svijesti i iskustva. To je zapravo "ponovno otkriće jedinstva s Bogom".

f) *Monističko-holističko* (= jednodno-cjelinsko) shvaćanje *svijeta, čovjeka i Boga* uključuje ujedinjenje svih religija, i teži ka jedinstvenoj religiji svijeta. U takvom učenju prihvaća se i aktiviranje okultnih sila i snaga u svakom čovjeku, tako da svatko može imati kontakt sa svijetom duša i duhova, te njihove energije učiniti upotrebljivima (spiritističko pomicanje stolova, služenje viskom, slušanje odgovarajućih kasete, "Channeling" itd.).

g) Treba područja prirodoslovne "znatnosti" proširiti, uključivši u njih metode i sadržaje "graničnih znanosti" (parapsihologije, cjelinske medicine, astrologije). I glazbenim tonovima, oblikovanim na odgo-

varajući način, treba priznati lječiteljsku učinkovitost, kao i učinak proširivanja svijesti. Monotonom pjevanju šamana i recitiranju "mantra" također!

h) New Age spiritualnost i shvaćanje sjedinjenosti čovjeka-svemira-Boga treba protegnuti i na područje ekonomije, gdje tečajevima menadžerstva treba pretpostaviti s *prirodom usklađene* i decentralizirane privredne strategije.

i) Individualni životni stil treba promijeniti, od onoga civilizacijski nametnutog u *naravni životni stil*: odijevati se prirodno i u laganu odjeću, hraniti se vegetarijanskim jelima, misliti globalno bez cjepidlačenja, okrenuti se prema ekologiji (= isključenje zloupotrebe prirode) i feminizmu (= borba protiv iskorištavanja ženskoga spola).³⁷

Obrazloženo učenje pokreta New Age ne može se složiti s kršćanstvom već zbog osnovne razlike u pitanju o bogu: *Bog* u kršćanskom učenju nije istovjetan sa životnim principom, s "duhom" i s "praenergijom" Svemira, nego je on "u svemu prisutna Ljubav koja vodi ka spasenju, ali - koji je od svijeta apsolutno različan, a ipak istovremeno stvarateljski i... sami svijet utemeljujući Temelj". Bitna je razlika i u ovome: "Odlučujući *kriterij* za pravilan put ka spasenju ne sastoji se - kršćanski gledano - ni u kakvoj dodatno uspjeljoj transformaciji svijesti, nego u (politički, socijalno i karitativno proživljavanoj) solidarnoj ljubavi prema bližnjemu koji je u nevolji (usp. Mt 25,31ss)".³⁸

ODGOJ U VJERI - I UNATOČ SVEMU!

Zahtijevalo bi čitavu novu studiju, na način: stavak po stavak, postavka iza postavke, pogledi na svijet i život jedan iza drugoga, kad bismo htjeli dati iscrpniji kritički odgovor na pitanje "*kako u kontekstima svega toga davati i priopćavati mladima kršćanski odgoj u vjeri*". To ovdje ne možemo učiniti.

35 ENR, str. 57.

36 LSSW, str. 738-746, passim.

37 LSSW, str. 740-742, passim.

38 LSSW, str. 745.

Ovdje možemo ponešto obraditi samo *globalnu uputu* odgoja u vjeri, zaustavivši se uglavnom na starom rimskom zapažanju "verba movent, exempla trahunt" (= riječi potiču, primjeri privlače), koje je u naše vrijeme pedagog i kršćanski mislilac *Michael Pfliegler* preformulirao u ovakvo zapažanje: "U pravilu - kod obraćenja odlučuje *susret s nekim religioznim čovjekom, s doživljenom vjerom, a ne s vjerom kao znanošću.*"³⁹ Vjera, ufanje i ljubav, kao svojevrsni "radioaktivni elementi", šire se u okolinu "zračenjem". To troje, iskreno i pristupačno, nenametljivo i neproračunato, bez licemjernosti i samodopadnosti, prisutno u mišljenju i življenju - otvara srca ljudi za vjerske vrednote. Kršćanin, ako danas želi odgojno djelovati na drugoga, mora ispravljati mnoga kriva shvaćanja o vjeri, živeći u praksi po vjerskim načelima koja glase: "Odgovarati ćeš za svaki zakopani talent", "ako ne pomogneš onima koji su potrebni tvoje pomoći, ti nijesi moj učenik", "ako činite drugima što ne želite da drugi vama čine, vi niste moji učenici", "ako smatraš sebe višim od drugih ljudi, ti nijesi moj učenik", "ako se ponašaš kao gospodar nad drugim ljudima, ti nisi moj učenik", "ako u iskrenosti služite drugim ljudima, ako poštujete drugoga kao same sebe, vi ste tada moji učenici", "ako pomažete ljudima da im život na zemlji bude bolji i ljepši, vi ste tada moji učenici". Usrećivati ljude već na zemlji, ne odgađajući - u ime kriva vjerskog shvaćanja - ljudsku sreću tek do poslije groba, čini se da je to današnji oblik odgoja vjere u ljudima. *Koliko "raja" napraviš ljudima ovdje na zemlji, toliko ćeš raja uživati u prekogrobnom životu; koliko "pakla" stвориš ljudima ovdje na zemlji, toliko ćeš pakla sam trpjeti u prekogrobnom životu.* Vjernik treba u sebi imati raspoloženje evanđeoske *čovjekoljubivosti*, te *zračiti* iz sebe to raspoloženje u svim sredinama gdje živi, kao čovjek reda, rada, savjesnosti, plemenitosti i jednostavnosti, odgovornosti i poštivnosti, kao protivnik svih oblika diskriminacije, nepravde, mržnje, egocentrizma i ohole zaljubljenosti u sama sebe, kao onaj koji ljubi Boga služeći ljudima, kao onaj koji *civilizacijskim blagodatima*

tehnike dodaje oplemenjujuće blagodati duha, hranjenog iz vjere, ufanja i ljubavi prema bogu i ljudima. Portret suvremenog kršćanina zacrtan je u riječima što ih navodi *Michael Pfliegler* kao lozinku jednoga svećeničkog kandidata. Te riječi glase: *Kršćanin "mora biti posve velik i posve malen, otmjen kao da je kraljevskog roda, jednostavan i skroman kao da je seljački sluga. Junak koji je samoga sebe svladao, čovjek koji se s Bogom borio. Izvor svetog života, grešnik kojemu je Bog oprostio. Gospodar za kojim podređeni čeznu, sluga bijednih i potlačenih. Čovjek koji se ne klanja ni pred kojom ljudskom veličinom, i koji se priklanja najprezrenijima. Učenik svoga Učitelja, vođa u borbi duhova. Prosjak s rukama koje mole milostinju, glasnik sa zlatnim poklonima. Čovjek na borbenim položajima, majka uz bolesničke krevete. Starac u promatranju, dijete u pouzdanju. Čovjek koji teži prema najvišem - pazeći i na ono najsitnije. Određen za radost, povjerljiv u časovima boli. Dalek od zavisti, u mišljenju jasan, u govorenju istinit. Prijatelj veselja, neprijatelj tromosti, u sebi čvrst... Posve drugačiji negoli sam ja! Molite se za me!"*⁴⁰

U stvaranju mentaliteta za odgoj u vjeri, uz navedene karakterološke crte kršćanina, ne treba biti ni defetist ni ratnički raspoložen tip vjernika. Ni jedno ni drugo ne dopuštaju evanđeoske devize, ona - "što se bojite, malovjerni?" i ona "stavi mač svoj u korice". Isto tako ne vodi nikakvu dobru dijeljenje odgojnih metoda na "tradicionalne" (koje bi bile pomalo "glupe") i "progresivne" (koje bi bile sigurno "bez pogreške"). *Francis Bacon* (1561-1626) je naveo četiri vrste kumira, koji prate povijest čovjeka i ne dadu se nikako od njega razdvojiti, sprečavajući razne oblike napretka čovjeka. To su: *idola speciei* (= idoli vrste čovjek, npr. težnja čovjeka da sve podredi

39 Dr. Ante Kusić, *Suvremena misao - izazov vjeri*, izdavač: List Marija - Split i Sveta Baština - Duvno, Duvno 1982, str. 169.

40 Michael Pfliegler, *Priesterliche Existenz!*, Tyrolia Verlag, Innsbruck 1956. Iz te knjige uzeo sam tekst i preveo.

sebi), *idola specus* (= idoli svoje vlastite pećine, tj. vlastite karakterologije i tipologije sangvinika, kolerika, melankolika, flegmatika itd.), *idola fori* (= idoli trga, tj. javnog mnijenja, npr. u obliku "slava Sinu Davidovu" i istovremeno "raspni ga, raspni"), *idola theatri* (= idoli gledališta, ili - danas - suvremena sredstva komunikacije: novine, radio, televizija, sa svojim "za" i "protiv"). Sve to ostaje *aktualno i danas*. Savjesni ljudi rade ono što smatraju najprikkladnijim u određenom trenutku povije-

sti. Mi koji danas odgajamo u vjeri, ipak ne znamo što će nam reći povijest. Stoga se radije držimo Kristove riječi: "Ne sudite", "Bog neka sudi!"⁴¹

41 Usp. za pastoralnu praksu knjige: a) *Die neue religiöse Welle*, Hoheneck-Verlag, 4700 Hamm1; b) Hermann Schulze-Berndt, *Wie hältst du' s mit der Jugend?* Bonifatius Verlag, Paderborn 1991; c) Karl Ledergerber-Peter Bieri, *Was geht New Age die Christen an?*, Herder Verlag, Freiburg 1988.